

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

**ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ**

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ,
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ**

**СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В
ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ,
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ**

Збірник наукових праць

Випуск шістдесятий

Київ - Вінниця

2021

Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 60. 465 с.

Збірник включено до переліку наукових фахових видань України **категорії «Б»** в галузі педагогічних наук, **за спеціальностями 011, 014, 015** (Наказ МОН України №886 від 02.07.2020 р.).

Збірник наукових праць включено до наукометричних баз: Index Copernicus, Google Scholar, Національна бібліотека ім. Вернадського, Academic Resource Index, Scientific Social Community

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Лазаренко Наталія Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Гуревич Роман Семенович – доктор педагогічних наук, дійсний член (академік) НАПН України, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Шевченко Людмила Станіславівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бойчук Віталій Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Горбатюк Роман Михайлович – доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна.

Гуревич Ірина – PhD, професор, Технічний університет м. Дармштадт, Інститут трансформації знань, м. Дармштадт, ФРН.

Дмітренко Наталя Євгенівна – доктор педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Клочко Віталій Іванович – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна.

Клочко Оксана Віталіївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Ковтонок Мар'яна Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Коломієць Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Петрук Віра Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна.

Фрицюк Валентина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

АСОЦІЙОВАНІ РЕДАКТОРИ:

Акімова Ольга Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського м. Вінниця, Україна.

Биков Валерій Юхимович – доктор технічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ, Україна.

Білоус Павло Данилович – доктор психологічних наук, професор, Академія імені Яна Кохановського в Кельцах, Республіка Польща.

Герасимова Ірина Геннадіївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Гомонюк Олена Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна.

Замкова Наталя Леонідівна – доктор філософських наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна.

Кадемія Майя Юхимівна – кандидат педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Козяр Михайло Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна.

Кучай Тетяна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Литвин Андрій Вікторович – доктор педагогічних наук, професор, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна.

Лук'янова Лариса Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України, м. Київ, Україна.

Ляска Євгенія Івона – доктор педагогічних наук (габлітований), професор звичайний, Академія Ігнатіана в Кракові (замський відділ у Катовице), м. Краків, Республіка Польща.

Матяш Ольга Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Мацей Танась – доктор габлітований, професор, Академія спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської, м. Варшава, Республіка Польща.

Мозгальова Наталя Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Ничкало Нелля Григорівна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ, Україна.

Осадчий Вячеслав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інформатики і кібернетики, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна.

Паламарчук Ольга Миколаївна – доктор психологічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Сиздикова Гульнар Кузайівна – кандидат філологічних наук, доцент, Міжнародний університет Астана, м. Нур-Султан, Республіка Казахстан.

Шахов Володимир Іванович – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Янковська Дорота – доктор гуманітарних наук, Академія спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської, м. Варшава, Республіка Польща.

ВИКОНАВЧІ РЕДАКТОРИ

Уманець Володимир Олександрович – веб-редактор, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Людчак Світлана Юрївна – редактор верстки, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Рекомендовано до друку вченою радою

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №2 від 09 вересня 2021 р.).

У збірнику наукових праць знаєні дослідники, педагоги-практики середніх загальноосвітніх шкіл, закладів професійно-технічної освіти, працівники коледжів і закладів вищої освіти висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання у підготовку кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів, бакалаврів і магістрів. Для науковців і педагогів-практиків загальноосвітніх шкіл, коледжів, закладів професійно-технічної та вищої освіти, працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти. Статті збірника подано в авторській редакції.

УДК 378.01:37.01:808

DOI: 10.31652/2412-1142-2021-60-282-289

Мирончук Наталія Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID: 0000-0002-1360-6381
mironchuk_nm@i.ua

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. На загальнодержавному рівні визнано, що фахівець освітньої галузі повинен володіти державною мовою, мати сформовані комунікативні здібності й досвід спілкування з урахуванням життєвих і професійних ситуацій. У статті проаналізовано соціально-професійні запити, сутнісні характеристики, особливості та методи формування риторичної компетентності майбутніх учителів початкової школи. На основі аналізу наукових праць з'ясовано, що риторична компетентність фахівця є інтегративною суб'єктною властивістю, яка поєднує риторичні знання, способи критичного і творчого мислення, особистісні цінності, уміння і навички красномовства, комунікативний досвід, особисті якості. Зазначено, що формування риторичної компетентності має міждисциплінарний характер. Здійснено аналіз навчальних планів і робочих програм підготовки фахового молодшого бакалавра та бакалавра у коледжах та університетах. З'ясовано, що потенціал навчальних дисциплін у формуванні риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів не вповні реалізовано. Визначено, що формування професійної риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи відбувається у єдності таких складових: професійно-мотиваційна спрямованість майбутнього фахівця на оволодіння/розвиток здатності культури та мистецтва слова; фахові знання і знання основ риторичної культури; комплекс умінь і здібностей застосування риторичного мистецтва; рефлексивно-оцінні здібності. Наголошено, що засвоєння теоретичного змісту основ риторичної компетентності має поєднуватися з практичним застосуванням вправ, прийомів для оволодіння ораторською майстерністю. Запропоновано використовувати в процесі вивчення фахових дисциплін елементи колективного, групового, тренінгового і професійно ситуативного навчання. Охарактеризовано роль професійно орієнтованих ситуацій у формуванні риторичної компетентності майбутніх учителів. Описано сутність і алгоритм використання синанон-методу в формуванні риторичної компетентності студентів.

Ключові слова: риторична компетентність; майбутній учитель початкової школи; бакалавр; фаховий молодший бакалавр; коледж; професійно орієнтована ситуація; синанон-метод.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Інтенсивні соціокультурні трансформації та глобалізаційні комунікативні процеси тримають у полі актуальних досліджень проблему підготовки фахівця освітньої галузі, здатного ефективно і продуктивно здійснювати комунікації в системах «педагог-педагог», «педагог-батьки», «педагог-учні», «педагог-громадськість», розв'язуючи актуальні професійні завдання. На загальнодержавному рівні визнано, що фахівець освітньої галузі повинен володіти державною мовою, мати сформовані комунікативні здібності й досвід спілкування з урахуванням життєвих і професійних ситуацій. Організація навчального процесу, узгодження дій суб'єктів освітньої діяльності вимагають належного рівня сформованості комунікативної культури й риторичного оформлення процесу спілкування, щоб забезпечити його ефективність і продуктивність. Невміння донести інформацію, бідність мовлення, незнання риторичних правил і основ практичної риторики знижують ефективність комунікації. У цьому контексті проблема формування риторичної компетентності майбутніх фахівців педагогічної галузі набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку щодо формування риторичної компетентності свідчить про достатньо успішне розв'язання цієї проблеми у професійній підготовці учителів української мови і літератури, ціннісний потенціал якої закладено в змісті мовознавчих дисциплін. Про це у своїх працях зазначають Л. Горобець, досліджуючи технологію організації культурно-доцільної діалогової комунікації [1], О. Кучерук, яка розкриває основи розвитку риторичної компетентності студентів-філологів у педагогічному закладі вищої освіти [2], А. Усатий, який зосереджує науковий пошук на формуванні риторичної культури вчителя-словесника [3]. Концептуальні ідеї формування риторичної компетентності педагогічних працівників викладено у працях педагогів: Т. Гудими [4], В. Нищети [5], С. Толочко [6], Т. Садової [7], Т. Симоненко [8], психологів – Т. Конівіцької [9].

Розглядаючи проблему формування риторичної компетентності педагога у післядипломній освіті, С. Толочко обґрунтовано доводить її важливість як навички «soft skills»: комунікативна поведінка, міжособистісне спілкування, ведення переговорних процесів потребують ораторських і комунікаційних здібностей комуніканта [6, с. 52]. Разом з тим, зважаючи на актуалізацію риторики інтерактивного спілкування через засоби online-спілкування і цифрових технологій (електронна пошта, соціальні мережі, чати, форуми, комунікації з використанням різноманітних платформ і сервісів, зокрема Zoom, Microsoft Teams, Scype, Meeting, Moodle та ін.), С. Толочко визначає такі мовно-риторичні вимоги до педагога з метою реалізації коректної й продуктивної інтерактивної взаємодії: ввічливість і толерантність у процесі письмової online-комунікації, лаконічність і чіткість online-повідомлень, уміння вести усне online-спілкування, коректне реагування на повідомлення, утримування уваги й управління очікуваннями студентів, конструктивне вирішення конфліктних ситуацій та ін. [6, с. 56].

Досліджуючи психолого-педагогічні основи методики формування риторичної компетентності учнів, В. Нищета розкриває роль педагога і сутність педагогічного керівництва цим процесом. Для досягнення поставлених завдань науковець описує і впроваджує риторизовані технології на основі інтеграції в дидактичному процесі традиційних методів і елементів кооперативного навчання (інтерактивних методів і форм навчання); розроблення системи риторичних і ситуаційних вправ на текстовій і діалогічній основі [5]. Т. Гудима розглядає питання риторичної підготовки вчителів початкових класів і розробляє систему риторичних вправ і завдань для формування у них професійно важливих мовно-риторичних умінь [4]. Разом з тим, як засвідчує аналіз наукових джерел і вивчення планів підготовки здобувачів бакалаврського рівня освіти технології формування риторичної компетентності у майбутніх учителів початкової школи є недостатньо обґрунтованими і реалізованими.

Мета статті. У статті ставимо завдання на основі аналізу наукових праць окреслити сутнісні характеристики риторичної компетентності вчителя початкової школи, показати стан реалізації елементів риторичної компетентності в змісті освітніх програм підготовки фахового молодшого бакалавра й бакалавра зі спеціальності 013 «Початкова освіта» у коледжах і університетах, представити окремі методи роботи з розвитку риторичних здібностей засобами дисциплін педагогічного спрямування.

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі наукового пошуку та з метою обґрунтування результатів дослідження було використано теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння наукових публікацій з проблеми формування риторичної компетентності майбутніх педагогічних фахівців, аналіз освітніх програм, навчальних планів і робочих програм навчальних дисциплін підготовки фахового молодшого бакалавра і бакалавра спеціальності 013 «Початкова освіта», узагальнення досвіду практичної педагогічної діяльності з визначення характеристик праці

педагога й упровадження методів формування/розвитку риторичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Педагогічна діяльність особлива за змістом, методами і ситуаціями взаємодії, тому майбутній учитель у межах професійної підготовки в закладі вищої освіти має оволодіти необхідним комплексом знань, умінь, які забезпечуватимуть успішне виконання ним навчальної, виховної, методичної, наукової, організаторської, діагностичної, консультаційної, профілактичної діяльності. До професійних компетентностей учителя належать: компетентності в галузі професійної педагогічної діяльності, з методології наукової роботи, міжпредметні компетентності, досвід професійного самовдосконалення та ін. Взаємодіючи з різними суб'єктами освітньої діяльності, вчитель початкових класів повинен зрозуміло і чітко викладати інформацію з метою отримання продуктивного результату, результативно розв'язувати педагогічні ситуації в професійній діяльності, запобігати і вирішувати конфліктні ситуації, сприяти збереженню оптимального психологічного клімату тощо. Засобом успішної взаємодії з суб'єктами освітньої діяльності виступає доцільна, результативна комунікація, володіння тонкощами мистецтва впливу, уміння застосовувати продуктивні комунікативні прийоми, риторична культура.

Аналіз дефініцій риторичної компетентності фахівця педагогічної сфери у працях С. Горобець, Т. Конівської, О. Кучерук, Т. Симоненко, С. Толочко, А. Усатого надає змогу узагальнити такі сутнісні ознаки цього поняття: інтегративна суб'єктна властивість, яка поєднує риторичні знання, способи критичного і творчого мислення, особистісні цінності, уміння і навички красномовства, комунікативний досвід, особисті якості, що визначають здатність майбутнього вчителя успішно провадити діяльність у професійно-педагогічній сфері й соціально-культурному житті.

Осмислення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів й узагальнення змісту наукових праць вказаних науковців дає змогу виділити такі складники риторичної компетентності вчителя початкової школи: наявність професійно-комунікативних умінь фахівця здійснювати комунікацію в типових умовах професійної діяльності; спроможність розв'язувати комунікативні завдання у непередбачуваних ситуаціях професійної діяльності; наявність якостей соціальної емпатії для створення переконуючого і дійового мовлення засобами усного мовлення; здатність емоційної та інтелектуальної взаємодії з суб'єктом спілкування з метою педагогічного впливу на нього як особистість; сформованість умінь побудови виступу за законами риторики; уміння поєднувати вербальні й невербальні засоби в педагогічній взаємодії.

Формування риторичної компетентності у майбутніх педагогів має міждисциплінарний характер: її неможливо сформуванати в межах вивчення однієї спеціальної дисципліни; системність прояву риторичних здібностей формується комплексним застосуванням набутих знань, умінь, досвіду в процесі усього циклу дисциплін загальної й професійної підготовки.

Разом з тим, вважаємо важливим включення до змісту підготовки майбутніх учителів спеціального навчального курсу з риторики/мистецтва комунікації як системноформульованого компонента риторичної компетентності, в межах вивчення якого студенти отримають відповідні знання про закони риторики, механізми, ресурси, прийоми, засоби, які є основою для формування риторичної компетентності завдяки інтегрованості набутих у процесі підготовки знань, умінь, навичок, компетенцій.

Основи мистецтва взаємодії мають формуватися у процесі здобуття кваліфікації «молодшого бакалавра» у педагогічному коледжі, «бакалавра» – на педагогічних спеціальностях у закладах вищої освіти й набувати розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх педагогічних фахівців у магістратурі.

Аналіз типових навчальних планів і робочих програм підготовки майбутніх фахівців у педагогічних коледжах засвідчує, що конкретно спрямованих навчальних дисциплін для

вивчення основ риторичного мистецтва (як-от, «Основи риторики», «Педагогічна риторика», «Мистецтво спілкування» та подібних) до змісту обов'язкових компонентів не включено. Натомість можемо виокремити навчальні дисципліни, які містять потенціал до розвитку риторичної компетентності майбутніх учителів: педагогіка, вступ до спеціальності, культура мовлення і практикум з виразного читання, основи педагогічної майстерності, українська мова за професійним спрямуванням, сучасна українська мова з основами культури мовлення.

Проаналізуємо контент окремих дисциплін щодо відображення в їхньому змісті тематики, спрямованої на формування у майбутніх учителів початкових класів риторичної компетентності. Було обрано для аналізу навчальні плани й робочі програми за освітніми програмами підготовки здобувачів за спеціальністю 013 Початкова освіта в таких коледжах: ВКНЗ «Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського», Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж, КЗВО «Луцький педагогічний коледж», КНЗФПО «Корсунь-Шевченківський педагогічний фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка», Коростишівський педагогічний коледж імені Івана Франка, Педагогічний фаховий коледж Львівського національного університету імені Івана Франка, КЗ «Самбірський педагогічний коледж імені Івана Филипчика», Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка.

У циклі загальної підготовки пропонується вивчення обов'язкової навчальної дисципліни *Українська мова за професійним спрямуванням (Початкова освіта)*, мета, завдання і зміст якої частково зорієнтовані на ознайомлення студентів з основами культури мовлення і формування вміння будувати мовлення з урахуванням норм сучасної української ділової мови, дотримуватися правил ділової етики. Виконання зазначених завдань реалізується у процесі вивчення тем «Культура управління», «Етика професійного спрямування» та розгляду конкретних питань: міжперсональне професійне спілкування, культура ведення ділових зустрічей, мовленнєвий етикет як елемент етики професійного спілкування, найважливіші види етикетних мовленнєвих формул, тональності спілкування, невербальні засоби ділового спілкування, професійна етика і психологія професійного спілкування педагога.

Цикл практичної підготовки містить такі навчальні дисципліни: «Дитяча література з основами культури і техніки мовлення», «Основи педагогічної майстерності»/ «Педагогіка з основами педмайстерності»/ «Основи педагогічної майстерності, професійний імідж вчителя», «Педагогіка»/ «Основи педагогіки зі вступом до спеціальності».

Мета вивчення навчальної дисципліни *«Дитяча література з основами культури і техніки мовлення»* полягає у навчанні студентів досконало володіти мовними засобами, спілкуватися з дотриманням норм сучасної української мови та мовленнєвого етикету, сформуванню вміння впливати словом. Реалізації зазначеної мети має сприяти вивчення модуля «Основи культури і техніки мовлення» та відповідних тем: основні комунікативні ознаки культури мовлення; культура мовлення вчителя; техніка мовлення, виражальні засоби художнього мовлення.

Аналіз змісту навчальних програм курсу *«Педагогіка»* дає можливість припустити, що елементи риторичної культури можливо розглянути у процесі вивчення теми «Учитель, його соціальні функції», зокрема під час розкриття питань, пов'язаних із педагогічною майстерністю вчителя. Крім того, практичні/семінарські заняття з педагогіки надають можливість упроваджувати елементи мікрОВикладання, що формує не лише компетентність викладання, а й сприяє засвоєнню елементів риторичної культури.

Під час вивчення навчальної дисципліни *«Основи педагогічної майстерності»* у межах вивчення змістового модуля «Майстерність організації педагогічної взаємодії» розглядаються теми «Майстерність педагогічного спілкування», «Психолого-педагогічні умови майстерної взаємодії в педагогічному спілкуванні». Елементи техніки мовлення як засобу організації педагогічної праці, професійної етики та етикету студенти вивчають у *«Вступі до спеціальності»*.

Таким чином, аналіз освітніх компонентів програм підготовки вчителів початкових класів у педагогічних коледжах засвідчує їх можливий, однак не вповні реалізований потенціал для формування риторичної компетентності студентів. Не відображено змістовий контент формування риторичної компетентності й у дисциплінах вибіркового складника.

Зважаючи на особливості педагогічної праці, визначальну роль педагога як натхненника освітньо-виховних і культурних проєктів, взірця для наслідування молодших школярів, а також вимоги Стандарту щодо компетентностей спілкуватися рідною та іноземною мовами, використовувати інформаційно-комунікаційні технології, обирати доцільні методи і прийоми взаємодії з учнями у процесі навчання, залучати батьків до освітнього процесу, вважаємо необхідним застосування у практичній роботі вчителя елементів риторичної теорії.

Формування професійної риторичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи відбувається у єдності таких складових: професійно-мотиваційна спрямованість майбутнього фахівця на оволодіння/розвиток здатності культури та мистецтва слова; фахові знання і знання основ риторичної культури; комплекс умінь і здібностей застосування риторичного мистецтва; рефлексивно-оцінні здібності.

Технологія розвитку риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у коледжах передбачає такі процедури: наповнення змісту окремих навчальних дисциплін теорією та практичними розробками професійно орієнтованих риторичних комунікативних практикумів; введення до критеріїв оцінки практик студентів коледжів педагогічного красномовства/риторичної культури/ інше; розроблення спеціальних курсів/факультативів/ вибіркового курсів, пов'язаних із вивченням/розвитком риторичної майстерності майбутнього педагога; застосування у практичній підготовці студентів видів діяльності, які б включали засвоєння основ красномовства (вивчення та підготовка педагогічної бесіди, виступу, агітації, педагогічної реклами та ін.; складання рецензій на промови відомих освітян, видатних педагогів минулого; самостійне створення мотивуючих промов; конкурси ораторського мистецтва тощо). Таким чином, засвоєння теоретичного змісту основ риторичної компетентності має поєднуватися з практичним застосуванням вправ, технік, прийомів для оволодіння ораторською майстерністю.

Важливим принципом дидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи є принцип наступності. Аналіз освітніх програм підготовки бакалавра у закладах вищої освіти засвідчує включення до змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів освітніх компонентів «Основи риторики», «Основи культури і техніки мовлення», «Основи комунікативної діяльності майбутніх учителів початкових класів», «Основи педагогічної майстерності» та ін., спрямованих на оволодіння стратегіями вербального і невербального спілкування з метою підвищення ефективності комунікації.

З метою навчання майбутніх учителів початкових класів раціональній мовленнєвій поведінці в різноманітних ситуаціях спілкування, розширення уявлень студентів про роль і місце риторичної культури, систематизації знань студентів про основні комунікативні якості мовлення, формування творчої особистості фахівця пропонуємо застосовувати в процесі вивчення фахових дисциплін елементи колективного, групового, тренінгового і професійно ситуативного навчання, в основу яких покладено інтерактивні технології.

Як сегмент педагогічного процесу в момент реалізації конкретної педагогічної діяльності, в конкретному місці, у конкретний час, у конкретних умовах, у певних міжособистісних відносинах, у певному соціальному контексті, в умовах конкретного соціально-психологічного клімату, виникає *професійно орієнтована ситуація*. Вона може відображати проблеми соціально-комунікативної взаємодії, обміну соціальним досвідом суб'єктів освітньо-професійного середовища, професійної активності у межах виконання завдань і функцій професійної діяльності. Розв'язання таких ситуацій потребує відповідного способу мислення, поведінки, діяльності, пов'язаних з аналітично-рефлексивними здібностями і майстерністю поведінки, ефективністю комунікативної взаємодії.

Використання професійно орієнтованих ситуацій активізує навчально-пізнавальну діяльність майбутніх учителів, розвиває аналітичні, прогностичні, комунікативні, презентаційні навички, формує творчість мислення і нестандартність поведінки, спонукає до набуття знань, умінь, навичок ефективної поведінки, вербальної та невербальної комунікації, оволодіння прийомами і засобами комунікативної діяльності.

Для аналізу/самоаналізу професійно орієнтованої комунікативної ситуації пропонуємо такі критерії: ефективність використаних вербальних і невербальних засобів спілкування, доцільність застосованих елементів педагогічної техніки, стилю поведінки/мовлення, емоційних проявів учасників взаємодії, переконливість дій/мовлення, ступінь досягнення результату.

У процесі обговорення професійно орієнтованої ситуації за визначеними критеріями можливо використати синанон-метод (рис. 1). Метод застосовується як індивідуальна (один із учасників сідає на так званий «гарячий стілець», а інші учасники гри ставлять йому запитання) або ж як групова (відбувається поділ групи на дві-три команди; запитання учаснику, який сидить на «гарячому стільці», ставлять учасники команди-суперника) ділова гра. Сутність і процедуру використання цього методу детально обґрунтовано Г. Туркот [10].

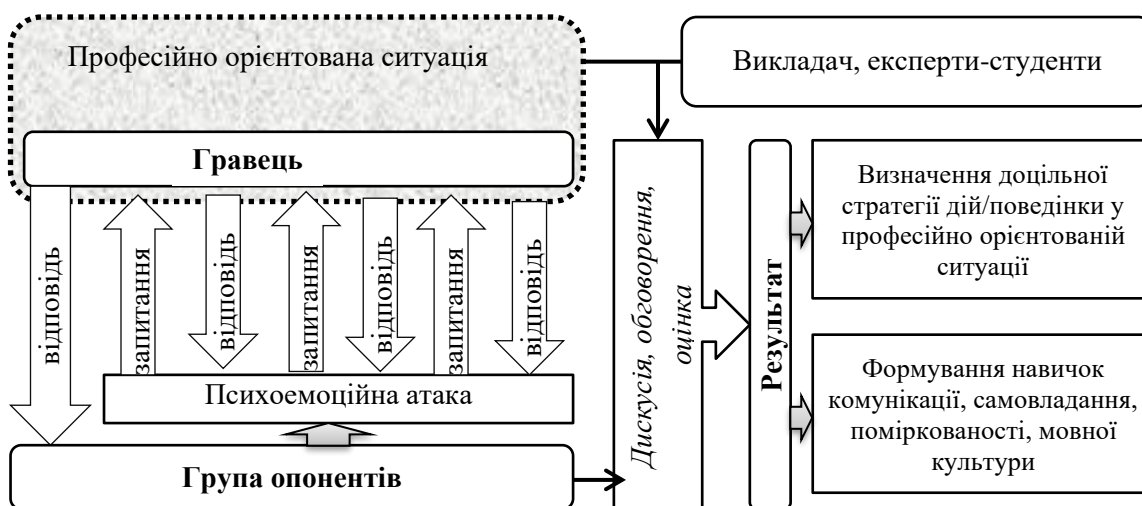

Рис. 1. Алгоритм застосування синанон-методу в процесі обговорення професійно орієнтованої ситуації

Опоненти ставлять запитання щодо змісту ситуації/ поведінки гравця, висловлюють критичні репліки в його адресу (з метою спровокувати негативне емоційне реагування). Репліки висловлюються стосовно ситуації, способу дії, поведінки, обраного методу, однак не можуть вміщувати образливих характеристик особистості, словесних ярликів. Опитування гравця триває до п'яти хвилин, після процедури опитування відбувається обговорення емоційного стану/мовлення/поведінки гравця, визначаються способи збереження етичної поведінки, емоційної стійкості й стану гравця. Критеріями оцінки поведінки гравця є: швидкість продукування прогнозованих варіантів рішень; ступінь контролю емоційного стану; культура мовлення (відсутність агресивних заперечень, образливих слів); витривалість (фізичні дії під час гри, здатність витримувати «емоційні удари» до закінчення гри) [11].

З метою формування риторичної компетентності майбутнього учителя початкової школи доцільно використовувати також тренінгові, проєктні технології, майстер-класи з основ красномовства, елементи аутотренінгу для засвоєння навичок концентрації та релаксації, вправи на самонавіювання, самомотивування, дискусії, рольові ігри, риторичні ігри-імпровізації, риторичні вправи, риторичний відеопрактикум, вправи для опанування мовними техніками (постановка голосу, вироблення дикції, інтонації, правильне дихання).

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Комунікативний аспект педагогічної діяльності зумовлює необхідність підвищення освітнього і культурного рівня майбутніх учителів у сфері мовної культури. Риторична компетентність майбутнього вчителя початкової школи є базовим компонентом професійно-педагогічної компетентності та включає єдність системних риторичних знань, професійно значущих комунікативних умінь, навичок, досвіду взаємодії в різних комунікативно-мовленнєвих ситуаціях. Разом з тим, риторична підготовка здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта не представлена цілісною концепцією: елементи риторичної компетентності розрізнено і частково відображено в окремих навчальних дисциплінах. Натомість риторична компетентність майбутнього вчителя формується комплексно у процесі вивчення дисциплін загальної й професійної підготовки, використання елементів колективного, групового, тренінгового і професійно ситуативного навчання, поєднання теоретичної інформації з практичним застосуванням вправ і прийомів. Доцільним є розроблення змісту формування/розвитку риторичної компетентності майбутніх учителів початкових класів з урахуванням принципу наступності для фахових молодших бакалаврів, бакалаврів і магістрів, що окреслює перспективи подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1.] Горобець С. І. *Методика формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення мовознавчих дисциплін*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. 290 с.
- [2.] Кучерук О. Розвиток риторичної компетентності студентів-філологів у процесі риторичної освіти. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі*: зб. наук. праць Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф. (Житомир, 23 квітня 2015 р.). Житомир, 2015. С. 50-53.
- [3.] Усатий А. В. Формування риторичної культури майбутнього вчителя словесника. *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика*: монографія / ред. О.А.Кучерук. Київ: КНТ, 2016. С. 217-229.
- [4.] Гудима Т. Риторичні вправи як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. Вип.6. С. 54-60.
- [5.] Нищета В. *Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи*: монографія. Київ: Центр учб. літ., 2017. 337 с.
- [6.] Толочко С. Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. (Серія: Педагогічні науки). 2020. Вип. 8 (164). С. 51-59.
- [7.] Садова Т. А. Формування риторичної компетентності майбутніх педагогів вищої школи. *Young Scientist*. 2018. № 10.1 (62.1). С. 97-100.
- [8.] Симоненко Т. В. Формування риторичної компетентності особистості майбутнього фахівця в умовах сучасної освітньої парадигми. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 13–14. С. 130–137.
- [9.] Конівіцька Т. Я. Риторична складова професійної компетентності майбутніх психологів. *Сучасні інформаційні технології та методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб.наук. праць. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2017. С. 109-122.
- [10.] Туркот Т. І. Синанон-метод як засіб попередження професійного вигорання менеджерів освітньої галузі. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 3 (55). С. 51-56.
- [11.] Мирончук Н. М. Використання інноваційних технологій навчання у професійній педагогічній підготовці. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: зб. наук. статей: у 2-х т. / ред. О. В. Гузенко. Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. Т.1. С. 79-83.

PROFESSIONALLY ORIENTED TECHNOLOGIES OF RHETORIC COMPETENCE FORMATION IN FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Myronchuk Nataliia Mykolaivna

Doctor of pedagogical sciences, Associate professor,
Associate professor of Department of professional-pedagogical,
special education, andragogy and management
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-1360-6381
myronchuk_nm@i.ua

Annotation. At the national level, it is recognized that a specialist in education must speak the state language, have developed communication skills and communication experience, taking into account life and professional situations. The article presents socio-professional inquiries, essential characteristics, features and methods of formation of rhetorical competence of future primary school teachers. Based on the analysis of scientific works, it was found that the rhetorical competence of a specialist is an integrative subjective property that combines rhetorical knowledge, critical and creative thinking, personal values, eloquence skills, communicative experience and personal qualities. It is noted that the formation of rhetorical competence is interdisciplinary. The analysis of curricula and work programs for the training of professional junior bachelor and bachelor in colleges and universities is carried out. It was found that the potential of academic disciplines in the formation of rhetorical competence of future primary school teachers is not fully realized. It is noted that the formation of professional rhetorical competence of the future primary school teacher involves the development of the following components: professional and motivational orientation of the future specialist to master rhetorical competence; professional knowledge and knowledge of the basics of rhetorical culture; a set of skills and abilities to apply rhetorical art; reflexive and evaluative abilities. It is emphasized that mastering the theoretical content of the basics of rhetorical competence should be combined with the practical application of exercises and techniques for mastering public speaking skills. It is suggested to use elements of collective, group, training and professional situational learning in the process of studying professional disciplines. The role of professionally oriented situations in the formation of rhetorical competence of future teachers is described. The role of professionally oriented situations in the formation of rhetorical competence of future teachers is described. The essence and algorithm of using the sinanon method in the formation of rhetorical competence of students are described.

Key words: rhetorical competence; future primary school teacher; bachelor; professional junior bachelor; college; professionally oriented situation; sinanon method.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1.] Horobets S. I. *Metodyka formuvannia rytorychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury u protsesi vyvchennia movoznavchykh dystsyplin* [Methods of forming rhetorical competence of future teachers of Ukrainian language and literature in the process of studying linguistic disciplines]: dysertatsiia: 13.00.02. Kandydat pedahohichnykh nauk / Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv, 2021. 290 s. [in Ukrainian].
- [2.] Kucheruk O. *Rozvytok rytorychnoi kompetentnosti studentiv-filologiv u protsesi rytorychnoi osvity*. [Development of rhetorical competence of students-philologists in the process of rhetorical education]. *Aktualni problemy formuvannia rytorychnoi osobystosti vchytelya v ukrayinomovnomu prostori*: zb. nauk. prats Vseukrayinskoyi nauk.-prakt. internet-konf. (Zhytomyr, 23 kvitnya 2015). Zhitomir, 2015. S. 50–53 [in Ukrainian].
- [3.] Usatyi A. V. *Formuvannia rytorychnoi kultury maibutnoho vchytelia slovesnyka* [Formation of rhetorical culture of the future teacher of the linguist]. *Pedahohichna rytoryka: istoriia, teoriia, praktyka*: monohrafiia / red. O.A.Kucheruk. Kyiv: KNT, 2016. S. 217-229 [in Ukrainian].
- [4.] Hudyma T. *Rytorychni vpravy yak zasib formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Rhetorical exercises as a means of forming the communicative competence of future primary school teachers]. *Linhvostylistychni studii*. 2017. Vyp.6. S. 54-60 [in Ukrainian].
- [5.] Nyshcheta V. *Metodyka formuvannia rytorychnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly* [Methods of forming the rhetorical competence of primary school students]: monohrafiia. Kyiv: Tsentr uchb. lit., 2017. 337 s. [in Ukrainian].
- [6.] Tolochko S. *Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti vykladachiv u pisladyplomnii pedahohichnii osviti* [Formation of rhetorical competence of teachers in postgraduate pedagogical education]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka*. (Serii: Pedahohichni nauky). 2020. Vyp. 8 (164). C. 51-59 [in Ukrainian].
- [7.] Sadova T. A. *Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv vyshchoi shkoly* [Formation of rhetorical competence of future teachers of higher school]. *Young Scientist*. 2018. № 10.1 (62.1). S. 97-100 [in Ukrainian].
- [8.] Symonenko T. V. *Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti osobystosti maibutnoho fakhivtsia v umovakh suchasnoi osvitnoi paradyhmy* [Formation of rhetorical competence of a personality of a future specialist in the conditions of modern educational paradigm]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. 2017. № 13–14. S. 130–137 [in Ukrainian].
- [9.] Konivitska T. Ia. *Rytorychna skladova profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv* [Rhetorical component of professional competence of future psychologists]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*: zb.nauk. prats. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer», 2017. S. 109-122 [in Ukrainian].
- [10.] Turkot T. I. *Synanon-metod yak zasib poperedzhennia profesiinoho vyhorannia menedzheriv osvitnoi haluzi* [Sinanon-method as a means of preventing professional burnout of educational managers]. *Tavriskiy visnyk osvity*. 2016. № 3 (55). S. 51-56 [in Ukrainian].
- [11.] Myronchuk N. M. *Vykorystannia innovatsiinykh tekhnologii navchannia u profesiinii pedahohichnii pidhotovtsi* [The use of innovative learning technologies in professional pedagogical training]. *Osvitni innovatsii: filosofiia, psykholohiia, pedahohika*: zb. nauk. statei: u 2-kh t. / red. O. V. Huzenko. Sumy: FOP Tsoma S. P., 2020. T.1. S. 79-83 [in Ukrainian].